

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור נמסר בימי ראשון בשעה 18:30 בבית המדרש הגדול "ברכת יצחק" דימונה

והתענג בדשן

"והתענג בדשן נפשכם, הסו אַזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שְׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם" (ישעיה נהב)

גליון 72

המשך הפרשת חלה - ג אהבת השם לעם ישראל

לעם ישראל, אין לה גבולות. "ומה ה' דורש מן? כי אם עשות משפט, וְאַהֲבַת חֶסֶד...". שליח בהפרשת חלה. בענייני מצוות, אין כיבודים. אבי הבן שאמר שיהיה סנדק, ומכבד אחר, אם צריך התרה. דיבור מצוה נתפס כמו נדר. לא נשאלים על נדרי מצוה אלא מדוחק. אמא שמתארחת אצל בתה, מי תפריש חלה, ומי תדליק נרות שבת? ערבי הפרשת חלה, מי תפריש בעלת העיסה או הרבנית? למה נענש משה רבנו ששלח את פנחס? שליח מכובד, זו מעלה גדולה.

מינוי שליחות להפרשת חלה

1. א. בסייעתא דשמיא למדנו בשיעור הקודם שחיוב הפרשת חלה על

לכן תדעו לכם, פשוט וברור בלי שום ספק, שעם ישראל צדיקים, 'ועמך כולם צדיקים', גם אלו שנראים לנו רחוקים, הם פשוט מסכנים, הם לא יודעים כלום, ממש תינוקות שנישבו. אמר לי פעם בעל תשובה, אתם חושבים שאנחנו יודעים ולא רוצים לקיים, זה לא נכון, אנחנו פשוט בורים ועמי הארץ בענייני תורה ומצוות, מה שילד קטן יודע אנחנו לא יודעים, אין לנו מושגים ולא כלום. והוא סיפר לי, שעד גיל 20 שהוא התחיל להתחזק, הוא לא ידע מה זה "חומש", הוא לא שמע אף פעם מה זה "חמשה חומשי תורה", חומש בראשית, חומש שמות... וכמעט כולם ככה. ההורים שלהם בלי לחשוב הרבה, אוטומט שולחים אותם לבתי ספר חילוניים, כאילו זה מובן מאליו, וממילא מסכן הילד, 'מה יעשה הבן ולא יחטא?'

אבל תהילות לאל, בחסדי השם רבים מהם לאחר שגדלים מעט, אט אט פותחים את העיניים ומתחברים לתורה ולמצוות, ועולים על דרך המלך. אתה קצת מחבק אותם, מנשק אותם, נותן להם סטירות של חיבה מימין ומשמאל, ומדבר על ליבם שילכו לישיבה, איזו הענות, פלא פלאות, בן פורת יוסף, אתה רואה את אהבת התורה שיוקדת בליבם, מתחברים ממש לדברים, באיזה חשק ובאיזו התלהבות. אמרו לי באחד השיעורים בשבת, שברוך השם ישנה התקרבות גדולה מאוד בציבור באילת, למעלה מחמישים נערים נכנסו בשנה האחרונה לישיבות של בעלי תשובה, 'בן פורת יוסף'. ורק יש מקומות מסוימים ששמה מסכנים מאוד, השם ירחם עליהם. אבל גם הם, אנחנו מאמינים בני מאמינים כי 'לא ידח מִמֶּנּוּ נְדָח', וגם עליהם הקב"ה יערה רוח טהרה ממרום, וכולם יחזרו בתשובה שלימה. כי אין יהודי שאין לו ניצוץ קדוש, צריך רק קצת ללבות אותו, ואז הוא פורח ועולה ומשגשג עד השלהבת עולה מאליה.

אשרי אותם האברכים היקרים שתופסים את בתי הכנסת האלו ומחזקים את הנוער, אשרי חלקם ומה נעים גורלם, מחלקם יהיה חלקנו, ממש עליהם נאמר (ירמיה טו ט): "וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מְזוּלָל, כְּפִי תִהְיֶה". ולכן אף על פי שאסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ, והרי אילת היא חוץ לארץ, [ולכן גם אמרתי להם בשבת, שאין ענין שאני אמסור להם שיעור בהלכות שמיטה, או בהלכות תרומות ומעשרות, כי בלאו הכי הם פטורים מלהפריש תרומות ומעשרות בפירות שגדלים שם, ואפילו פירות שמגייעים אליהם מארץ ישראל, אם נגמרה מלאכתם כגון שנתנו את הפירות בארזים, על דעת להוציאם לאילת, הרי הם פטורים מתרומות ומעשרות]. בכל זאת מתיר לצאת לחוץ לארץ לצורך לימוד תורה, אם הוא לא מוצא מקום לימודים שמתאים לו בארץ ישראל, כי אין אדם לומד אלא במקום שליבו חפץ. ובתנאי שאינו משתקע שם אלא חוזר אחר כך לארץ ישראל, כמבואר ברמב"ם (הלכות מלכים פ"ה ה"ט ובכסף משנה). וכל שכן אם הולך לחוץ לארץ במטרה ללמד תורה ולחזק את הציבור בתורה וביראת שמים טהורה, שעליו דרשו חז"ל (סוכה מט ע"ב): "ותורת חסד על לשונה", זה הלימוד תורה ומלמדה לאחרים. וכן דרשו (כתובות נ"א ע"ג): "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד", זה הלימוד תורה ומלמדה לאחרים. ומחשיבות הדבר, פסק מרן

עיר הקודש "אילת"? אברך צעיר מקים עולה של תורה. "אל תראוני שְׂאֲנִי שְׁחַרְחַרְתִּי, שְׂשׂוּפְתַי הַשְּׂמֶשׁ". כי לא ידח מִמֶּנּוּ נְדָח. אילת חוץ לארץ. מצוה לצאת לחוץ לארץ ללמד תורה. הקב"ה לא אוהב שמקטרגים על ישראל. מעשה במי שקטרג על יהודי אירופה, והגרי"ח סנגר אף שמחללים שבת ואוכלים חזיר ועוד. אהבת השם

1 בשבת קודש זכינו לשבות בעיר הקודש "אילת", [ובטח אתם שואלים, למה אני אומר "עיר הקודש"? אז תיכף תבינו]. בסייעתא דשמיא עשינו "שבת שכולה תורה" מסרנו שיעורים בכמה בתי כנסת, אבל בעיקר נהייתי לראות אברך צעיר לילד אילת, הרב שלמה ויצמן שליט"א, תלמידו של הגאון רבי ראובן אלבו שליט"א, שחזר בתשובה בזכות אחד התלמידים של הרב אלבו, הרב אליהו פנחס עשור שליט"א שהיה בזמנו גר באילת, והיום הוא אחד מהמפיצים הגדולים ביותר של החבורות "בהלכה ובאגדה", כל כולו אש להבת שלהבת של זיכוי הרבים, כל כולו למען עם ישראל. על כל פנים הרב שלמה הנ"ל זכה להקים בית כנסת, למעלה ממאה איש בתפילות שבת, 'בן פורת יוסף בן פורת עלי עין', כל כך מקרב את הציבור במתק שפתים, ובעיקר שמחתי לראות שבאים הרבה בחורים צעירים שלומדים בבתי ספר חילוניים, ומתפללים ומשתתפים בשיעורי תורה. והוא מקרב אותם באהבה. וברוך השם בחורים רבים הוא שלח ללמוד בישיבת "אור החיים" בירושלים עיר הקודש. כדי להקל מעליהם, הוא לוקח אותם ברכב שלו מאילת לירושלים, שיראו את המקום ויתרשמו, וכשהם מחליטים שהם נכנסים לישיבה, הוא לוקח אותם שוב ברכב שלו, ולפעמים שקצת קשה להם, הוא נשאר איתם בישיבה כמה ימים, וישן איתם בפנימייה בלילות, כדי שיקל עליהם, עד שיכנסו לתלם. אשרי חלקו ומה נעים גורלו.

לאחר תפילת ערבית של ליל שבת, כל כך התרגשתי, אני רואה איזה בחור ניגש להיכל ומתעבק שם איזה דקה ויותר ומדבר עם השם מקירות לבו. בהתחלה היה נראה לי שבכלל אין לו כיפה, ופתאום ראיתי איזו כיפה קטנה על קודקודו, חיבקתי אותו ודברתי אתו באהבה וחיבה, כמובן הוא לומד בבית ספר חילוני. אמרתי לו מה דעתך לבוא ללמוד בישיבה, הוא אומר לי, תאמין לי שאני רוצה, אני מוכן כבר עכשיו ללכת לישיבה, אני לא עושה כלום בבית הספר. מיד הפנית אותו להרב שלמה, וכבר במוצאי שבת אמר לי שבסייעתא דשמיא הוא יטפל בו ויקח אותו לישיבה. "מי כעמך ישראל", אין כמו עם ישראל.

אחי ורעי היקרים, הפסוק אומר בשיר השירים (א 1): "אל תראוני שְׂאֲנִי שְׁחַרְחַרְתִּי, שְׂשׂוּפְתַי הַשְּׂמֶשׁ", יש לנו אחים יקרים שנראים אולי שחורים עם עבירות, אבל חלילה לנו להסתכל עליהם ככה, כל זה רק מבחינת "שְׂשׂוּפְתַי הַשְּׂמֶשׁ", שיוזף בעלמא. כמו שאומר המדרש שם: אומרים ישראל לאומות העולם, אנחנו לא שחורים באמת, רק השמש של העבודה זרה שזפה אותנו, אבל אתם שזופים ממעי אימכם, שעוד בהיותכם בבטן אימכם, היא היתה משתחוה לעבודה זרה, ונמצא שגם אתם השתחוויתם איתה, לכן זה טבוע בכם ואין לכם תקנה, כי זה בגנים שלכם, זה תורשתי אצלכם. אבל אנחנו עם ישראל במקרה התפתינו ליצר הרע וחטאנו, אז כמו השיזוף של השמש שעובר לאחר זמן, כך העבירות שעשינו, הם לא חלילה משהו שטבוע בתוכנו, ולכן הם לא ישארו עלינו, אלא הם יעברו על ידי תשובה וחרטה.

לקבלת העלון במייל ולשותפות והקדשות: 6410995@okmail.co.il

בזריכה לראשונה ניתן לשמוע את שיעורי הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א בקו: 0799-165000 שלוחה 544. השיעורים מידי יום בשעה 18:30, ניתן לשמוע בשידור חי או בהאזנה לשיעורים קודמים. שיעורים קצרים נוספים בקו 02-8080804 שלוחה 7.

לעילוי נשמת מרת אמי היקרה מרת יעל נקי ע"ה בת רבקה תחי' נלב"ע ה' כסלו תש"פ ת.נ.צ.ב.ה.

במסכת ראש השנה (ו ע"א) מהפסוק (דברים כג כד): "מוצא שפתיך תשמר ועשית פאשר נדרת לה' אלקיך, נדבה אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ בְּפִיךָ", ודרשה הגמרא "בפיך זו צדקה", כמו שנאמר (ישעיה מה כג): "יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב". וכמו שבאמירה לבד לצדקה, האדם מתחייב לקיים, הוא הדין לשאר מצוות, שאפילו רק אמר בפיו בלבד, מתחייב לקיים את אמירתו. ולפי זה, כיון שאבי הבן הזה אמר בפיו שאם אביו לא יבוא, הוא יהיה סנדק, והרי סנדקאות היא מצוה גדולה וחשובה מאוד,² נמצא שזה כמו נדר של מצוה שחייב לקיימו. ולכן כמו כאן שלא הסתדר לו לקיימו, כי הגיע דודו, היה עליו לעשות התרה, שהרי לא אמר "בלי נדר".

❁ לא נשאלים על נדרי מצוה אלא מדוחק ❁

ה. אלא שלאחר כל הסיפור הזה, באו ושאלו את הרב רבי יוסף אירגאס, האם בכלל טוב עשה אבי הבן שהתיר את נדרו או לא? שהרי כתב הרמב"ם בסוף הלכות נדרים: אמרו חכמים, כל הנודר כאילו בנה במה, ואם עבר ונדר, מצוה להישאל על נדרו, כדי שלא יהיה מכשול לפניו. במה דברים אמורים? בנדרי איסור, אבל נדרי הקדש, מצוה לקיימם ולא ישאל עליהם אלא מדוחק, שנאמר "נדרי לה' אשלם". ע"כ. ולפי זה נמצא שאין להישאל על נדרי מצוה אלא מדוחק, ואם כן איך נשאל פה אבי הבן על נדר של מצוה. ותיירץ הרב, שכל מה שאסור להישאל על נדרי מצוה, היינו דוקא באופן שהמצוה תתבטל, כמו אדם שאמר שיתן כסף לצדקה, ואחר כך הוא חוזר בו, על זה אסור להישאל, כיון שאז תתבטל המצוה לגמרי, אבל כמו כאן שלא תתבטל הסנדקאות אלא שדודו ישב במקומו סנדק, במקרה זה רשאי להתיר את נדרו, כל שיש צורך בדבר.

❁ מעלה מיוחדת בסנדקאות לכבד גדול יותר ❁

ו. רק שואל הרב, עדיין צריך להבין, הרי הגם שהמצוה עצמה לא תתבטל, אבל עצם זה שהוא נשאל על נדרו שלא ישב הוא סנדק אלא משהו אחר, הרי זה כמו שמזלזל במצוה שדוחה את המצוה מלקיים בעצמו. ואף על פי שהוא עשה את ההתרה בשביל לכבד תלמיד חכם? בכל זאת, הרי כבר כתב הרב החב"ב³ שבעניינים של מצוות לא חולקים כבוד לרב, כי אדם קרוב אצל עצמו לקיים את המצוה יותר בהידור? וצריך לומר, כיון שכתבו המהר"ל ועוד, שצריך לחפש אחר יהודי כשר שיהיה סנדק, נמצא שיש משהו מיוחד בסנדקאות שיש ענין לכבד משהו גדול יותר, לכן במקרה זה אנחנו חולקים כבוד לרב, כדי שתיעשה המצוה בהידור ובעילוי יותר גבוה. רק שעדיין שואל הרב, והרי "מצוה בו יותר מבשלוcho", ואיך יכבד אבי הבן את דודו לשבת במקומו? וצריך לומר שכל מה שעדיף שהאדם עצמו יעשה את המצוה מאשר שלוחו, היינו דוקא כשאין עדיפות ומעלה בשלוחו יותר ממה שיש בו, אבל כאן ששלוחו הסנדק הוא תלמיד חכם, בוודאי שעדיף שתיעשה מצות הסנדקאות על ידו, וחלילה לנו לומר שראובן מבזה את המצוה בגלל שהוא נשאל עליה לכבד אחר.

❁ הבת תפריש ולא האמא ❁

ז. ולפי זה, במקרה ששאלנו לעיל, שכאשר האמא מתארכת אצל בתה, האם צריכה הבת לכבד אותה שהיא תפריש חלה או לא? ולכאורה נראה שזה לא דומה לסנדקאות, כי דוקא שמה שישנה מעלה שהסנדקאות תהיה בהידור ועילוי כמו שכתב מהר"ל, לכן נכבד את התלמיד חכם שישב. אבל בהפרשת חלה שאין מעלה שתפריש אשה מיוחדת דוקא, אם כן עם כל הכבוד לאמא שלה, אין ענין שהבת תכבד אותה להפריש חלה, כי הרי "מצוה בה יותר מבשלוcho". וכמו למשל, כאשר ההורים מתארכים אצל בתם בשבת, ואי אפשר שהאמא תדליק נרות שבת בחדר מחשש שריפה וכיוצא,

² וכמו שכתב בשו"ת חתם סופר (ה"א אורח חיים סימן קנט), שמה שהביא הרמ"א (יורה דעה סימן רסה ס"א) את רבנו פרץ שהפליג במעלת הסנדק יותר מהמוהל, ולכן הסנדק קודם למוהל ואבי הבן להעלות לספר תורה. הטעם בזה, כי כיון שהסנדק נחשב מסייע למוהל בשעת המצוה, שהרי לו יצויר שהתינוק היה מונח על שולחן או על כסא ומיטה, בוודאי שלא היה נוח למול אותו כמו עכשיו שתופסים אותו. נמצא שהסנדק יש בו שתי מעלות, גם שברכיו נעשים כמו מזבח, וגם שהוא כמו מקטיר קטורת על המזבח. ואף על פי שבפועל הוא לא מל, עדיין הוא נחשב כמקטיר קטורת, כיון ש"נטפל לעושי מצוה, כעושי מצוה" (מכות ה ס"ב). מה שאין כן המוהל עצמו, שיש בו רק מעלת מקטיר קטורת על המזבח, אבל ברכיו אינם כמו המזבח, לכן מעלת הסנדק גדולה יותר מהמוהל, כי "טובים השנים מן האחד" (קהלת ד ט).

בעל העיסה דוקא, אלא שרשאי למנות שליח שיפריש חלה במקומו, אבל ללא הסכמתו של בעל העיסה, אסור להפריש חלה מעיסה שאינה שלו. ולכן משגיח כשרות במאפיה שידוע וברור שמינו אותו לבדוק את כל המוצרים, וגם להפריש חלה מהעיסות, בוודאי שמפריש חלה, ולא צריך לשאול את בעל העיסה, שהרי על דעת כן הביאו אותו. וכמו שמבואר בתוספתא (מסכת תרומות פרק א הלכה ו) שאף על פי שאדם לא תורם תרומה בפירות וירקות שאינם שלו, אבל הבן תורם בשל אביו, וכן האשה מפרישה חלה בעיסתה, כי בודאי שהם תורמים ברשות. וברור שהוא הדין למשגיח שעל דעת כן הביאו אותו. ומכל מקום ברור שאף על פי שאפשר למנות שליח שיפריש חלה, אם אין הכרח למנות שליח, עדיף שיפריש בעל העיסה בעצמו, כיון שכלל גדול בדינו "מצוה בו יותר מבשלוcho", ולכן אשה שלשה בצק, אדרבה תשתדל להפריש חלה בעצמה ולא לתת לאחרים. אלא אם כן יש לה ענין וצורך בזה, כגון שרוצה להרגיל את הבת שלה שהיא גדולה ותיכף נשאת ומקימה בית, ואומרת לה להפריש כדי שתלמד גם היא להפריש חלה בבית שלה.

❁ בענייני מצוות - בלי כיבודים ❁

ב. אבל מה הדין באשה שאמא שלה מתארכת אצלה, ועכשיו הן מכינות עיסה, האם הבת תפריש חלה כי היא בעלת העיסה, או שנאמר לה שהיא צריכה לכבד את אמא שלה שתפריש, כמו שנאמר בתורה: "כבד את אביך ואת אמך"? ראשית עלינו לדעת, כי כתב הרב החב"ב⁴ (הרב חיים בן רבי ישראל בבנישתי) שבענייני מצוות אין כיבודים (שיורי נכסת הגדולה אורח חיים סימן תרס הגהות בית יוסף) וזו לשונו: מעיד אני עלי שראיתי לאדוני אבי ז"ל שהעלה בדמים לולב אחד שקנאו גביר אחד מהקהל, להרב החסיד כמהר"ר דוד הכהן זלה"ה. ואמרו לו לאדוני אבי, שלא היה ראוי להעלות בדמים אותו הלולב, שקנאו הגביר הנזכר לרב החסיד הנזכר, מפני כבודו. והשיב אדוני אבי זלה"ה, הרב החסיד גדול כבודו, אמנם במה שציונו השם מצוה מן התורה, אין חולקים כבוד לרב, כי יותר קרוב אדם אצל עצמו לעשות את המצוה שציונו הקדוש ברוך הוא משום אדם, ושבוהו חכמים על התשובה הזאת. ע"כ. ואם כן ברור שאין הבת צריכה לכבד את אמא שלה להפריש חלה, כיון שהמצוה עליה שהיא בעלת העיסה.

❁ אבי הבן שאמר שיהיה סנדק, והגיע דודו ❁

ג. והנה הגאון רבי יוסף אירגאס [לפני כ-300 שנה] בשו"ת דברי יוסף (סימן כו), דן במעשה שהיה באחד שנולד לו בן ואמר, שאם אביו יבוא לברית, אז אביו יהיה הסנדק, ואם הוא לא יבוא מחמת ריחוק המקומות וקשיי התחבורה של הימים ההם על סוסים וחמורים, אז הוא בעצמו - אבי הבן יהיה הסנדק. והנה הגיעה עת המילה ואביו לא הגיע, אבל דודו - אח של אביו שהוא תלמיד חכם הפתיע אותו והגיע. מיד אבי הבן כיבד את דודו שישב סנדק במקומו. ואמר שעל דעת כן הוא לא נדר להיות סנדק, והלך ועשה התרה על זה שהוא אמר שאם אביו לא יבוא, אז הוא עצמו יהיה סנדק, והחכם שהתיר לו את הנדר פתח לו פתח, שאילו היה יודע שדודו יבוא, בוודאי שלא היה נודר, ועל סמך ההתרה הזו, הושיב את דודו להיות סנדק תחתיו.

❁ דיבור של מצוה נתפס כמו נדר ❁

ד. ואם תשאלו לכאורה, על מה ולמה הוא היה צריך התרה, הרי בפועל הוא לא נדר ולא נשבע? אלא הגמרא במסכת נדרים (ח ע"א) אומרת: "האומר אשכים ואשנה פרק זה, או אשנה מסכת זו, נדר גדול נדר לאלוקי ישראל". ופירשו הרא"ש (נדרים פ"א ס"ב) והר"ן שאף על פי שאין כאן ממש לשון של נדר, בכל זאת היא דומה לאדם שאמר שיתרום סכום כסף לצדקה שדבריו נתפסו כאילו הוא נדר, כמו שלמדה הגמרא

יזכנו השם יתברך להרבות אתה ואחיה שלום ורעות, ולהסתכל בעין טובה על כל אחד ואחד מאחינו בית ישראל, ולחפש את הטוב שבכל אחד, גם באותם שנראים לנו כלפי חוץ רחוקים, ולא נסתכל על השיזוף החיצוני, אלא על הפנימיות הטהורה, על הרצונות הטובים, על הלב הטהור שבסתר לבבם רוצים לדעת את השם, ורק לא יודעים איך. וההסתכלות הטובה שלנו, והסגוריא שנדבר עליהם, תקרין עליהם כח להתעלות ולהתקרב עוד ועוד, כי בסגוריא אנחנו גורמים נחת רוח להשם יתברך ששמח שמחה עצומה שבניו מדברים יפה אחד על השני, ומסתכלים בעין טובה אחד על השני. וזו בעצם הכרת הטוב שלנו להקב"ה, כי זה מה שהוא דורש מאיתנו, "ואהבת חסד, ותצנע לכת עם אלקיך", לאהוב לעזור אחד לשני, בעין טובה ומאור פנים.

עם ישראל, כי זהו כבודו שיתעסקו בו מרובים מאשר מועטים. ועם ישראל אמרו, הניחו לו שיתעסק בו משה רבנו, כי זה כבודו בגדולים ובמכובדים יותר מאשר אנחנו הקטנים.⁴ גם בגמרא מסכת מנחות (נ"ג ע"א) מובא, שכאשר ראש הגולה בנה את ביתו, כיבד את חתנו רב נחמן שיקבע לו מזוזה, ולא קבע הוא בעצמו, והרי מצות מזוזה היא חובה על מי שדר בבית, ומצוה בו יותר מבשלוחו, ולמה כיבד את רב נחמן? אלא כמו שבארנו שמכבוד המצוה שתעשה בגדולים. לכן גם בברית מילה, רשאים לכתחילה לכבד אדם גדול ומכובד יותר שיעשה את המצוה, כי זה חלק מכבוד המצוה. ע"ש.

למה נענש משה רבנו ששלח את פנחס?

יב. והנה בילקוט שמעוני (פרשת בלק רמז תשעא) בענין פנחס שהרג את זמרי בן סלוא וכזבי בת צור, שואל המדרש: למה התעלמה הלכה ממשה, שהבועל ארמית קנאים פוגעים בו? כדי שיבוא פנחס ויטול את הראוי לו. ולפי שהתעצל משה, לא ידע איש את קבורתו, ללמד שצריך אדם להיות עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצב, וגיבור כארי לעשות רצון קונו. ע"ש. ומרן החיד"א בספרו ראש דוד על התורה (פרשת פנחס) כתב, ויש לדקדק מאחר שכל צדיק אינו נוטל ממה שראוי לאחר, וגם ראינו שהתעלמה ההלכה ממשה כדי שיטול פנחס את הראוי לו, אם כן למה נענש משה, הלא מאת השם היתה זאת? ועוד למה אמר שהתעצל משה, ומה העצלות בזה, אם כך גזרה חוכמתו יתברך שפנחס יזכה? אלא הגמרא בסנהדרין (פ"ב ע"א) אומרת, וירא פנחס בן אלעזר, מה ראה? אמר רב, ראה מעשה, ונזכר הלכה. אמר לו פנחס למשה, לא כך לימדתי ברדתך מהר סיני: הבועל נכרית קנאים פוגעים בו. אמר לו: "קריינא דאיגרתא, איהו ליהוי פרוונקא", [קורא האיגרת, הוא יקיים אותה]. ופירשו רש"י והערוך "פרוונקא" - "שליח". והיינו שמשם מינה את פנחס שליח להרוג את זמרי. ולפי מה שכתב התבואות שור הנ"ל, שאם מכבד אחר לעשות את המצוה בדרך כבוד, כמו במילה שהמוהל מהדר ומחזר אחר המצוה יותר, אם כן יש קצת מקום פקפוק על משה רבנו, שהיה לו לכבד את פנחס שיעשה את המצוה, ובפרט שרואים בחוש שזה היה ראוי לו, שהרי התעלמה הלכה מכולם. וכיון שמשם לא כיבדו אלא רק מינהו שליח, נראה כמו שהתעצל במצוה ולא רצה לטרוח בה, לכן דקדק אתו הקב"ה כחוט השערה, והענישו שלא ידע איש את קבורתו.

שליח מכובד זו מעלה גדולה

יג. ואמנם אומר החיד"א שהגאון רבי יהונתן אייבשיץ (סימן כח פלתי סק"ג) כתב להיפך מהתבואות שור, שאדרבה עדיף למנות שליח מלתת את המצוה לאחר בדרך "כבוד". כיון ששלוחו של אדם כמותו, והמשלח מקבל שכר כאילו עשה את המצוה, שהרי לגבי שליח לדבר עבירה, לולי הסברה ש"דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים", היה המשלח חייב בעונש כאילו עשה את העבירה. והרי מידה טובה מרובה, ובוודאי שיקבל שכר מצוה כאילו עשאה. ולכן לעולם אם מינהו שליח, אז הוא כמותו, אבל אם נתן לו את המצוה בדרך כבוד, אינו מקבל שכר, כי היתה בידו מצוה ונתנה לאחר, ובזה לא שייך ששלוחו כמותו. והסכים עמו החיד"א, וכתב שלפי זה מובן למה משה לא רצה לכבד את פנחס, כיון שאז לא היה לו חלק במצוה, לכן דוקא מינה אותו שליח, כדי שיהיה שלוחו כמותו. רק הקב"ה שמדקדק עם חסידיו כחוט השערה, דקדק עליו כי עדיין היה לו למשה לעשות את המצוה כי "מצוה בו יותר מבשלוחו", ואדרבה מצוה בגדול. ע"ש.

יד. על כן, להלכה ולמעשה נראה, שרשאית בעלת העיסה לכבד את הרבנית שתפריש חלה, אך תאמר לה שהיא שליחה שלה להפריש חלה, ובזה תצא ידי חובת כל הדעות, שגם מכבדת את המצוה, וגם שלוחתה כמותה ויש לה שכר, וכל שכן שאינה עושה כן מחמת התחמקות וזלזול חלילה, אלא לכבד את המצוה בגדולים.

וממילא מדליקות האמא והבת בסלון בסמוך לשלחן שסועדים. והרי לדעת מרן (סימן רס"ג סעיף ח) לא מברכים על "תוספת אורה" ורק הראשונה שמדליקה מברכת, אבל המדליקות אחריה לא מברכות, כי כבר יש אור בחדר. והמנהג פשוט במקרים אלו שבעלת הבית מברכת ופוטרת את אמא שלה בברכה, ושתייהן מדליקות, ולא אמרו שתכבד את אמא שלה לברך, כיון שהמצוה עליה שהיא בעלת הבית, ו"מצוה בה יותר מבשלוחה". לכן גם במקרה שהאמא והבת לשו, תברך הבת ותפריש.

בעלת הבית או הרבנית

ח. רק שמדבריו של רבי יוסף אירגאס הנ"ל יוצא לכאורה, שאפילו אם התארח אצלה אשה חשובה, וכגון רבנית שמזכה את בנות ישראל ומחזקת אותן בשיעורי תורה וכיוצא, או שהיא "אשת חבר" שחייבים בכבודה³, שמן הסתם יש לה גם את החשיבות שלה בפני עצמה, שהיא איננה אשה רגילה ככל הנשים, גם במקרה זה בעלת הבית תפריש בעצמה ולא צריכה לכבד את הרבנית, כיון שבמצוות אדם קרוב אצל עצמו, ורק בסנדקאות יש ענין לכבד איש חשוב.

ט. אבל אם נתבונן, נראה שזה לא מדויק, שהרי כל מה שכתב שאינו נחשב כמזלזל במצוה כי יש מעלה שיהיה סנדק כשר, אבל בשאר מצוות יש בזה חשש שמזלזל במצוה, כל זה כלפי נדרים, שכיון שלא מתירים נדרי מצוה אלא "בדוחק", לכן דוקא בסנדקאות שיש צורך חשוב להושיב איש כשר, הוצרך שיתירו לו כשבא דודו שהוא תלמיד חכם, כי זה דומה לשעת הדחק. מה שאין כן בשאר מצוות, כמו למשל אם בעלת העיסה אמרה שהיא תפריש, ופתאום הגיעה הרבנית לביתה, והיא רוצה לכבד אותה, לא נתיר לה את הנדר, כי אין שום ענין מיוחד בזה שהרבנית תפריש דוקא.

ערבי הפרשת חלה

י. אבל כמו שמצוי היום שנשים מארגנות ערבי הפרשת חלה, ובאה רבנית ואומרת דברי תורה וחזקו, ועושים הפרשת חלה ומקבלים קבלות לחיזוק במצוות ויראת שמים. האם רשאית בעלת העיסה לכבד את הרבנית שתפריש חלה או לא? והרי כאן אין דיון לענין נדרים אלא רק מדין "מצוה בה יותר מבשלוחה", ולגבי זה לא הצריכו עד כדי כך שיהיה שעת הדחק כדי להתיר למנות שליח, וכל שהמצוה מתכבדת בזה, רשאית למנות שליחה את הרבנית, כי יש פה כבוד למצוה שתעשה בצורה מכובדת יותר.

נתינת מצוה בדרך כבוד

יא. וכיוצא בזה כתב התבואות שור (סימן כח ס"ק יד), שמה שאמרו "מצוה בו יותר מבשלוחו", היינו דוקא כשעושה כן מפני שמתחמק ולא רוצה לטרוח בעצמו במצוה, אבל אם עושה כן בדרך כבוד שאדרבה מכבד את המצוה למי שמהדר ובקי בה יותר, על כיוצא בזה אמרו במסכת יומא (ל"ח ע"ב), משל לאחד שהיה מוכר נפט ושמן אפרסמון, כשבא משהו לקנות נפט, אומר לו המוכר תמדוד אתה לעצמך, והוא לא רוצה למדוד אתו, כי הנפט ריחו רע. אבל כשבא משהו לקנות שמן אפרסמון, אומר לו המוכר תמתין עד שאמדוד אתך, כדי שנתבשם אני ואתה יחד מהריח הטוב. כך גם כאן, כשאחד גורם את המצוה לשני, והשני עושה אותה בפועל, נמצא ששניהם מתבשמים מהמצוה. ולכן במצות מילה, אף על פי שאבי הבן יודע למול, מזמינים מוהל שמהדר אחר המצוה, וכל שכן אם המוהל גם גדול בתורה שיש בזה כבוד למצוה, כמו שאמרו חז"ל (סוטה י"ג ע"ב) שמשם רבנו התעסק באורנו של יוסף הצדיק במשך ארבעים שנה במדבר. שואלת הגמרא, ואם הוא לא היה מתעסק, וכי עם ישראל או צאצאיו של יוסף לא היו מתעסקים עמו, והרי יוסף הצדיק השביע את כולם לעלות את עצמותיו ביציאת מצרים? אלא צאצאיו אמרו, הניחו לו שיתעסקו בו

⁴ ומרן זצ"ל ב"ענף עץ אבות" (עמוד רנ"א) הביא את מרן החיד"א בספרו "פני דוד", ששאלו המפרשים, כיון שמשם רבנו היה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה, אם כן למה לא כיבד את אהרן אחיו במצוה יקרה זו של נשיאת ארונו של יוסף, כדי שתתקיים המצוה יותר בגדולים? ותירץ החיד"א על פי דברי הרב החב"ב הנ"ל, שבענייני מצוות לא חולקים כבוד לרב ולגדול, כי יותר קרוב האדם אצל עצמו. ולכן אף שמשם רבנו היה עניו, וכולם נחשבו בעיניו לגדולים ממנו, בכל זאת חלילה לו מלבטל מצוה שבאה לפניו, ולכן לא השיגח בענווה בזה.

³ כמו שהגמרא מספרת במסכת שבועות (ל"ט ע"ב) על אשתו של רב הונא שהיה לה דין ודברים עם משהו, ובאו לדון בבית דינו של רב נחמן, שיפסוק להם מי זכאי ומי חייב. ורב נחמן הסתפק איך לעשות? שהרי אם הוא יקום לכבודה, כפי ההלכה שצריכים לעמוד לאשת חבר, כי אשת חבר כחבר, אפשר שיסתתמו טענותיו של הבעל דין השני, כשיראה שרב נחמן הדיין מכבד אותה יותר ממנו. ואם הוא לא יעמוד מפניה, הרי הוא יעבור על ההלכה. מה עשה רב נחמן? התחכם ואמר למש"ב שלו, תזרוק עלי את האפרוח של האוזן שהיה שמה, וכך אני אקום, ונמצא שקמתי לכבודה בלי שבעל הדין השני יבחין בכך, כי הוא יחשוב שקמתי בגלל האוזן.